
KNJIŽNA POROČILA IN OCENE *BOOK REVIEWS*

Dan Podjed: *Antropologija med štirimi stenami: Spoznavanje družbe in sebe med pandemijo*. Ljubljana: Založba ZRC, 2020, 152 str.

Ko govorimo o potrebah po razumevanju lastnega položaja in dogajanja doma in po svetu, je vsako zgodovinsko obdobje, v katerem se znajdemo ali bi se lahko znašli, enako prelomno. Toda nekateri pripetljaji so tako posebni, da do konca pretresejo vsakdanje samoumevnosti. Zaprtje celotnega javnega življenja, ki je spremljalo prvo fazo pandemske širitve virusa Sars-Cov-2, je bil takšen zgodovinski dogodek, primerljiv z revolucijami, vojnami in gospodarskimi krizami. Samoumevnosti nenadoma niso več bile samoumevnosti, izjeme lahko postanejo pravila.

Kar zadeva antropologijo, je zaprtje odpravilo kakršnokoli inačico opravljanja dosedanje samoumevne oblike opravljanja terenskih raziskav med ljudmi, iz oči v oči. Toda opazovanje s soudeležbo, najbolj prožen način izvajanja etnografskih raziskav, se je že pred pandemijo radikalno spreminjalo, četudi iz tega glavnina raziskovalk in raziskovalcev ni napletala pretiranih zgodb. Sam sem se prvič zavedel ključnega pomena novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki so se nenadoma izkazale kot tako rekoč nujna podlaga za izvajanje etnografskih raziskav, že leta 2001, ko so me domačini v japonski Kanazavi že prvi dan ob prihodu v mesto, kjer sem nato dva meseca preučeval življenje na tamkajšnjih glasbenih prizoriščih, opozorili, da bo prva stvar, ki jo moram opraviti, nabava prenosnega telefona. Do tistega trenutka mi še na misel ni prišlo, da bi se opremil s takšno napravo, ki smo jo takrat še vedno gledali zviška, saj so jo še vedno uporabljali predvsem povzpetniški podjetniki. Po prvih nekaj pripravljalnih dneh raziskave, ki sem jo seveda izvajal na povsem klasičen način z udeležbo na veliki večini glasbenih prireditev v tistem času, torej v neprezračenih in pogosto nabito polnih prostorih, v hrupnih glasbenih ambientih, mi je postalo jasno, da svoje etnografske raziskave brez prenosnega telefona dejansko ne bi mogel izvesti. Čez nekaj let sem za zapisovanje svoje podobne etnografske izkušnje v Krakovu uporabil dlančnik, za katerega mlajši bržkone sploh ne vedo, kaj je ta naprava bila.

Skratka, zaprtje je etnologe in etnologinje prisililo v uporabo naprav, programja in omrežij informacijsko-komunikacijske tehnologije kot samoumevnih orodij, ki jih

bomo tudi v prihodnosti uporabljali pri svojem raziskovalnem delu. A to ni glavni poduk knjižnice Dana Podjeda, ki je nastala med lanskoletnim zaprtjem.

Ko se ti vsakdanje življenje zameji na tvoje lastno gospodinjstvo in njegovo neposredno okolico, skorajda edini stiki z ljudmi pa se skrčijo na občasne odhode v trgovino in na katero drugo najnujnejšo pot, in še takrat se namesto običajnega ravnanja držiš stran od ljudi, se vse postavi na glavo. Namesto neposredne komunikacije smo v tistem času tudi tisti, ki sicer ne bi pretirano viseli na družabnih omrežjih, začeli na veliko komunicirati z znanimi in neznanimi »prijatelji«. Dan Podjed se je v nekem trenutku odločil dokumentirati svojo lastno »karanteno«. Po nekaj nadaljevanjih se je nekaterim bralcem in bralkam zahotelo, da bi iz tega prej ali slej nastala knjiga, in da bi se to res zgodilo, so kar sami začeli spodbujati etnologa, da naj sestavi skupaj pripoved o tistih sila nenavadnih časih.

304

Antropologija med štirimi stenami ni samo antropološko delo, ampak je križanec med leposlovjem (tega je v njej še najmanj, čeprav v slogu pisanja izdaja avtorjevo nagnjenje k leposlovnemu pisanju in literaturi, kar je, nenazadnje, potrdil z izdajo skupne pesniške zbirke z Gregorjem Stamejčičem pod naslovom (*Liter)atura* tam okoli leta 1999), memoaristiko, dopisovanjem, dialogi in mikroesejskimi refleksijami. Še najmanj je v njem klasičnega etnografskega, torej opisnega pisanja, razen kolikor jemljemo glavnino izhodiščnih zapisov kot avtoetnografsko kroniko vsakdanjega življenja.

Izjemno zanimive in duhovite pripovedi so jamstvo uspeha knjižnice, tako da tovrstnega dodatnega poudarka niti ne potrebuje. Z vidika antropologije pa razpira cel niz vprašanj in dilem, na katere odgovarja le delno (ali sploh ne, saj več vprašanj zastavlja kot nanje odgovarja), in tudi ta zapis jih bo le še dodatno osvetlil, odgovore pa bomo pač morali iskati skozi ustvarjalno prakso prihodnjih let.

Prva tema, ki se je pravzaprav Podjedovo delo sploh ne loteva, ker je preprosto odličen primerek tovrstne literature, je razmerje med opisovanjem resničnega življenja in literarnimi opisi, ne zgolj literarčenjem, če lahko uporabim dobrodošlo skovanko Marije Stanonik (gl. npr. 1997). V antropologiji imamo cel niz del, ki so prešla mejo med etnografskim opisovanjem in literarnim pisanjem (od znamenitega dela Laure Bohannan dalje; gl. Smith Bowen 1964 ali npr. Lindisfarne 2000), v katerem se mešajo fikcija in dejanska doživetja, ali dela, v katerih se razkrivajo občutenja in čustva soudeleženih opazovalk in opazovalcev (npr. Behar 1996). Glede na zadrege, ki jih prinašata tako samoopazovanje kot sprotne premisleke tega (samo)opazovanja, pa delo morda nekoliko spominja na dopisovanje doktorske raziskovalke in njene mentorice (Cerwonka in Malkki 2007), le da v Podjedovi knjigi nastopajo s svojimi intervencijami kar bralci in bralke sprotne dnevniških zapisov na zidu priljubljenega družabnega omrežja. V tem smislu je *Antropologija med štirimi stenami* v nekem smislu etnografija, ki se je pisala kar sama, obenem pa tudi sodelovalno delo, ki je pravzaprav nastalo na pobudo bralstva sprotne zapisov. To je tudi razlog njene izjemno ekspeditivne objave.

Podjedovo delo ponuja še nekaj metodoloških, strokovnih in epistemoloških premislekov. Pri sprotne beleženju življenja med »karanteno«, kot po domače rečemo strogemu zaprtju javnega življenja v prvem valu epidemije, ne gre za običajno etnografsko opazovanje s soudeležbo, ampak kar preprosto za soudeležbo s samoopazovanjem. Ta

radikalno oskubljen etnografski pristop je, bolj po naključju kot po načrtu, učinkovito vključil ne le domačine, torej lastno gospodinjsko enoto, ki jo avtor v delu spretno prikriva, kot se spodobi za zasebnost, temveč tudi opazovalke in opazovalce tega gospodinjstva, ki so spremljali njegovo življenje skozi zapise (besedne in slikovne) samega avtorja. Tako dobimo, paradoksalno, namesto zgolj opisovanja doživljanja pandemskega zaprtja v konkretnem gospodinjstvu veliko širše doživljanje zaprtja. Prikaz življenja med zaprtjem na mikroravni je skozi neposredne jezikovne (manj tudi slikovne) interakcije z občinstvom na zelo specifičen način tudi posplošen, tj., če lahko tako rečem, podružbljen. Obilica citatov teh intervencij se v knjigi ni znašla po naključju, temveč kot izraz neke nove, lahko ji rečemo kar fraktalno samonanašajoče se skupnosti, nekakšnega zbira naključno sestavljene skupnosti, ki so jo tvorili najbolj aktivni družabnoomrežni »prijatelji« in »prijateljice« pisca Dana Podjeda. Naj povem drugače: skupnost, ki jo opisuje *Antropologija med štirimi stenami*, ni obstajala pred začetkom (samo)opazovanja konkretnega gospodinjstva, ampak se je oblikovala med samim procesom izvajanja etnografskega dela. S tem se je čisto nehote in spontano razkrila pogosto zamolčana razsežnost etnografskih raziskav, ki jemlje »skupnosti« (kakorkoli sporen je sam pojem tega – vse prepogosto – družbenega privida; gl. npr. Amit in Rapport 2012) kot samoumevne, a jih etnografi in etnografinje pravzaprav v veliki meri soustvarjamo s svojim delovanjem.

Te skupnosti, ki se je na krasen literaren način predstavila v dodatnih okvirčkih v knjigi, pač ne bi bilo brez uporabe naprav, ki omogočajo vmesnorazsežno komunikacijo med ljudmi. Prenosni telefoni, tablice, računalniki in druge večmedijske digitalne elektronske naprave so izdatno spremenile celotne načine življenja in postale integralni del našega vsakdanjega življenja: ob zaprtju toliko bolj. Naša družba ni več stkana zgolj iz neposrednih interakcij iz oči v oči ali posrednega vplivanja na življenje drugih ljudi, tako v času kot prostoru, temveč tudi iz sočasnih delnih odnosov med ljudmi, ki v pomembni meri še vedno potekajo iz oči v oči, a na daljavo, sinhrono, v parih ali skupinsko, večinoma pa brez neposrednega stika, in asinhrono, kot so potekale tudi intervencije posameznikov in posameznic na družabnem omrežju. S tem pa se področje sinhronnega in asinhronnega elektronskega načina komuniciranja izdatno podružblja in nujno tvori nove oblike človeških skupnosti, kot sem omenil že zgoraj, na fraktalen, torej samonanašajoč se način, v obliki naključnih sestavljenk oz. zbirov. To pa je poseben izziv za sodobno in prihodnjo antropologijo, saj sotvorjenje in sobivanje medijsko posredovanih in neposredno doživetih delov skupnega sobivanja odpira povsem nove razsežnosti antropološkega raziskovanja, katerega začetek so takšni prispevki, kot je ta nenavadna knjiga Dana Podjeda. Z njo vstopamo v nove čase, upajoč, da se stara »normalnost«, še manj pa medkoronska zaprtost na gospodinjske enote, nikoli več ne vrne.

REFERENCE

- AMIT, Vered in RAPPORT, Nigel
2012 *Community, cosmopolitanism and the problem of human commonality*. London: Pluto.
- BEHAR, Ruth
1996 *The vulnerable observer: Anthropology that breaks your heart*. Boston: Beacon Press.
- CERWONKA, Allaine in MALKKI Liisa H.
2007 *Improvising theory: Process and temporality in ethnographic fieldwork*. Chicago: University of Chicago

Press.

LINDISFARNE, Nancy

2000 *Dancing in Damascus: Stories*. New York: State University of New York Press.

PODJED, Dan in STAMEJČIČ - GRIZLI, Gregor

1999 *(Liter)/atura*. Celje: KUD Alma Karlin.

SMITH BOWEN, Elenore

1964 *Return to Laughter: An Anthropological Novel*. Garden City; New York: The Natural History Library; Anchor Books; Doubleday & Company, Inc.

STANONIK, Marija

1997 *Štiri matere - ena ljubezen: Zgodba neke družine*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

Phillip Vannini (ur.): *The Routledge International Handbook of Ethnographic Film and Video*. Abingdon in New York: Routledge, 2020, 379 str.

Prvi vtis je bil, da je *Mednarodni priročnik etnografskega filma in videa Routledge* tretji široko zasnovan zbornik s področja vizualne antropologije, zato sem zaprosila za recenzentski izvod, vendar sem morala vtis nekoliko prilagoditi, ko mi je založba knjigo dostavila na virtualno polico Bookshelf. Vseeno bom kot izhodiščno točko vzela monografijo *Načela vizualne antropologije* (ur. Paul Hockings 1975), ki je vizualno antropologijo (VA) vzpostavila kot posebno poddisciplino in je prav gotovo še vedno največkrat citirana knjiga s tega področja. Manj znano je njeno nadaljevanje *Spomini na začetke etnografskega filma* (ur. Beate Engelbrecht 2007) s prispevki avtorjev prve knjige in dodatnih avtorjev, tudi Naška Križnarja. *Mednarodni priročnik etnografskega filma in videa Routledge* je uredil Phillip Vannini, ki se ukvarja s področji kulturnih študij, geografije in sociologije, film pa je prvič uporabil ob raziskavi življenja Kanadčanov zunaj električnega omrežja za film *Life Off Grid* (2015), kot piše v uvodniku (str. 9). Knjiga kljub naslovu ni zasnovana kot sistematični priročnik (prim. *Cross-Cultural Filmmaking*, Barbash in Taylor 1997), ampak gre za zbornik člankov s poudarkom na praktičnih izkušnjah. Glede na prvi dve knjigi pa prinaša vrsto prelomov.

Najbolj očitna je spremenjena paradigma referenčnega območja etnografskega filma in ciljne publike. *Načela VA* so VA in etnografski film (EF) vzpostavljala v odnosu do »pisne« antropologije, do zgodovine filma in do televizijske medijske krajine oz. nasproti njej – David MacDougall je zapisal, da je tudi vizualne antropologe formiralo gledanje televizije, zato del televizijske zapuščine nosimo s seboj tudi v produkcijo in ogled etnografskih filmov (MacDougall 1975: 115). Nova knjiga suverenost VA in EF jemlje za dejstvo, glavni referenčni točki pa sta predvsem spletna medijska krajina in festivali etnografskega filma. Vannini je namenoma povabil predvsem mlajše avtorje, ki se v času prve monografije večinoma še niso rodili, in priročnik prvenstveno namenil novemu občinstvu, ki je zraslo z internetom in neomejenimi možnostmi povezljivosti (str. 4). Prispevkom je skupno, da avtorji pišejo o temah, ki so povezane z njihovimi osebnimi